

Mer än tak över huvudet Storstadsungdomar om boendet och staden

Karla Werner

Byggnadsfunktionslära, KTH

Föredrag hållet vid temadag om urbansociologi vid sociologiska institutionen i Göteborg den 9 mars 1988. Intresset för staden är förankrat bland olika kategorier ungdomar - det gemensamma är behovet av "frirum för individuell expansion". Stadens mångfald av kulturella uttryck uppfattas som ett sådant frirum och scen för ungdomskulturens nytolkning av tidsandan.

"Den svenska yuppiegenerationen som är uppfödd med serietidningar och TV är faktiskt läskunnig och dessutom till synes intresserad av välskrivna, längre texter," jublade häromsistens en av de seriösa kulturskribenterna i en stor svensk dagstidning. Och beviset på det nämndes vara ett av de senaste numren av den glassiga tidskriften *Clic*, denna ymnigt bildsatta och överväldigande annonsbesatta modepublikation. Den här gången hade man satsat på ett brett stockholmssjok under rubriken *Allt du behöver veta för att överleva i Stockholm*.

Det där med att överleva måste nog uttydas med att överleva som yuppie, som ung urban proffs eller karriärmänniska, eftersom det här lämnades tips om hur man bär sig åt för att komma över ett medlemskort till Café Opera, och var man både får en god sauternes med gåslever som tilltugg och en tilltalande utsikt på köpet.

Men man fick också tips om var man hittar *atmosfär* vilken supps in som ett livselixir, t ex på det nattöppna taxifiket Röda Rummet, där det serveras "feta mackor med TV:ns prat som extra pålägg", eller ostaffären på Scheelegatan 3 "med ostar som luktar, sväller och lever. Hårda, mjuka, rinnande. Musen Anatole hade blivit galen av lycka..."

Yuppisarna förnekar faktiskt inte sin bildfascination när de blir hänförda över den återuppståndna stomatolreklamen vid Slussen. "Under alla år den var släckt grät vi vid Slussen", heter det, "nu saknar vi bara Pommacs vackra ljus-

spel vid Stureplan där bubblande fruktsaft spratt i små ljuspunkter upp ur ett konformat glas".

Det är påfallande att man saknar och minns, badhusen t ex. "Ett efter ett försvinner de. Lortstockholm lever inte längre. Vi *skall* renovera Sturebadet. Vi *skall* rusta upp Centralbadet", säger *dom*. "Centralbadet med ro, pilar och fiskdammar på gården, det ljuvliga på Drottninggatan. Tro det!"

Det är alldeles tydligt att det här handlar om en överlevnad med speciella dimensioner. Här talas det om hemorts rätt ur en generations perspektiv som är van att ta för sig och som har upptäckt ett nytt territorium att exploatera och att tillägna sig.

Nu är det ju så att staden bjuder på en mängd upplevelserum. Staden är en anhopning av olikheter i arkitektur, näringsstruktur, kulturella uttryck, allt med sin speciella karaktär: "De olika kvarteren och alla ställen man kan gå på är som små rum man går in i, allt efter behov", som en av "mina" ungdomar uttryckte det. - "Mina" ungdomar, dem jag intervjuat, ja, vad är de för ena? Trots sin stockholmsbakgrund är de knappast några karriärinriktade ungdomar av den sorten som läser Clic, men en del av dem är aktiva på den stockholmska scenen, dvs de spelar och sjunger rockmusik, är konstnärer eller konstnärligt intresserade. Men resten avviker inte till det yttre, inte heller är de sysselsatta med sådana yrken som sägs vara framtidens urbana yrkesprofil, de kommunikativa, kunskapsproducerande och kreativa yrkena.

"Mina" intervjuungdomar var uppväxta i Stockholms äldre och nyare förorter och arbetar som hemsamariter, handikappassistenter, kontorsbiträden, restaurantanställda, vaktmästare, sjukvårdsbiträden, barnskötare mm. Deras förhållande till staden var många gånger samma blandning av att vilja kunna förfoaga över staden och att tillägna sig den precis som ovan nämnda yuppisar, men där fanns också ett inslag av upproriskhet. De berättade om de bostadsmiljöer de var uppväxta i, sådana av 60-talsmodell, och de skrädde inte sina ord.

En 23-årig hemsamarit var rätt upprörd:

"Jag tycker att jag gjort mitt efter 10 år i Botkyrka, det får räcka. Nu vill jag bo där jag kan trivas. Det är staden som lockar mig, staden med alla sina mötesplatser, just för att den inte endast har en förvarande funktion som så många nybyggda förorter. Man kan flanera och får stimulans genom att se olika saker. Och nu är staden attraktiv för ensamma, ensamstående, där de kan finna gemenskap. Det passar sådana samhällsförändringar som *dom* vi är inne på, med mindre starka familjestrukturer och så, mycket bättre...

Det saknas ett otvunget umgängesliv i förorterna, och mötesplatser för sånt, typ caféer och pubar. Styrd samvaro, typ grannhjälp, som en kom-

mun i Malmö gör, tycker jag är fel. Det måste komma spontant från människorna själva, annars blir det fel."

En 20-årig elev på en folkhögskola berättade på följande sätt om sitt boende i Flemingsberg, efter att hon hade bott i kollektiv under rätt så primitiva förhållanden.

"Jag tyckte att jag kunde väl pröva att bo där. Kan andra kan väl jag, tänkte jag. Man skall inte säga buh innan man har provat på. Det var faktiskt vad dom sa till mig på bostadsförmedlingen. Flempan är lika bra för dig som för alla andra. Men jag kan bara inte bo där, det är så fult där, en sådan förödmjukande arkitektur... från min lägenhet såg jag på ett håll Huddinge sjukhus - hela det komplexet med parkeringar och bilar, och på andra sidan Huddingevägen med en jättestor korsning, och så såg man Östra Flemingsberg, sen såg man inget mer - det kan ju göra en helt desperat alltså, sitta-i-en-bur-känsla... och när jag flyttade in där, hade jag ingen dammsugare, så jag ringde på hos grannen och presenterade mig, och sa som det var och bad att få låna hennes, men hon ryggade tillbaka, liksom alla man hälsade på i hissen. Det är en helt omöjlig atmosfär, så negativ - och så urvalet av människor, invandrare, ensamstående, människor med alkoholproblem och drogproblem, ja, överhuvudtaget folk som har det svårt och dom skall bo på samma ställe allihopa. *Det* tycker jag är en snedfördelning, och jag kan tycka att om jag bor där, då stödjer jag ju det, deras idéer om att här skjutsar vi ihop alla dom som har problem, så slipper vi bry oss om dom. Nej, då bor jag hellre primitivt för det kan jag stå för."

Numera bor denna 20-åring i en liten stuga utan el och vatten i en skog utanför Stockholm, eftersom, som hon sa: "Det finns inte några alternativ. Jag har ju inga pengar eller kontakter för att skaffa mig en flummig vindsvåning i Gamla Stan, eller en villa på Djursholm som dom där arkitekterna som har ritat Flempan..."

En 25-årig försäljare som bor i Brandbergen, ytterligare en av dessa 60-talsförorter, hade skaffat sig en minimal etta i Stockholms innerstad som "ventil".

"Jag behöver stan, jag *älskar* den. Det är så skönt att bara kunna gå ut utan större planering. Här ute måste man ju planera ett biobesök en vecka i förväg. Jag tycker det är slöseri med sitt liv att sitta i en förort när man vill göra grejer, man är begränsad. I förorten kan man bara överleva som idrottsdåre, det är det enda, inte ens Pressbyrån är öppen efter nio. Men jag bor ju bara här för min tjejs skull, som är mycket hembunden och med i föreningar och sånt. Det intresserar inte mig. Jag vill hellre träffa mina kompisar i stan, gå runt en sväng, ta en öl, gå in på ett ställe, kolla på ett

rockband... *Jag vill vara med i livet.* Jag vill faktiskt åldras i stan, kunna gå en runda på kvällen och träffa kompisar på kvarterskrogen och röka cigaretter och snacka. Jag vill kunna göra det till kl 10.00 och sen gå hem. Jag vill inte sitta i en förort. Jag vet många äldre (40-åringar) som bara *älskar* att ha allt det som finns i stan: teater, museer, restauranger, utställningar, men de kommer sig inte för att odla sina intressen, eftersom det är ett sånt företag att komma in till stan när man är utlämnad till bussarna och pendeltågen som krånglar vintertid... Till slut blir det ju så att dom som bor i stan blir mer utvecklade och rikare på nåt sätt, när det finns allt där som är av intresse koncentrerat på ett enda ställe."

Kulturkritik

Det verkar vara tydligt att dessa ungdomar ser staden som en tillflyktsort bort från en på upplevelseaspekter utarmad förortsarkitektur och bort från ett osynligt förtryck. "Arkitekturen påtvingar en ett visst liv", menade ungdomarna, "det är djävligt svårt att hävda sin egenart i det likformade".

I dessa kommentarer kritiserar således inte bara arkitekturen i sig utan också det tänkande som gett upphov till den och bestämt miljöutformningen. Kommentarer som följande utmynnar i en veritabel kulturkritik. Det är en 21-årig högskolestuderande som yttrar sig:

"Det krävs ett nytt sätt att tänka, som att acceptera att det finns minoriteter som *alltid* kommer att vara minoriteter. Dom minoriteter som nu accepteras är ju sådana som man väntar sig skall växa eller bli större för att kunna tjäna som en slags framtidsmodell. Men det är ju inte det som är det intressanta utan det som det egentligen står för, nämligen att några människor vill leva på det här viset... Men det är så svårt, för Sverige är ett djävligt intolerant land... När det gäller brukarplanering i Sverige blir den genast professionaliserad och följer vissa regler. Jag tror att folk tappar sugen när man bara kan göra på *ett* sätt och när man inte kan gripa in när det gäller väsentligheter."

En annan 21-åring, sömmerska till yrket, som flyttat från förorten till en minimal etta i innerstan menade:

"De moderna bostäderna är kvävande för fantasin. Bekvämt och tryggt och jättebra, men inlåst i ett mönster som också kväver energin och skapar förmågan. Det är egentligen bara konstnärer som kan bryta igenom detta. Men är detta inte typiskt svenskt, att hålla nere allt individuellt? Inte ens i Stockholm kan man finna äkta individualitet. Stockholm är en grupporienterad stad, precis som hela samhället. Men det ligger en sådan befrielse i att vara sig själv. Jag har aldrig mått så bra som när jag bodde i New York ett halvt år, för där blev jag accepterad för den jag var - det gav

mig en kick. Människor som dras till sådana städer som New York är människor som har behov att leva ut sidor som de annars inte kan - där ligger fascinationen. Folk sporrar varandra i sin exhibitionism - också jag kunde blomma ut. Men här hemma råder stämplingsmentaliteten som förklarar och simplificerar. Det är tecken på intolerans och därför farligt... Nu har jag redan tappat allt det självförtroende som jag har byggt upp i USA genom den accepterande och öppna attityden som jag har mött där. Här blir man tittad snett på - det är deprimerande och förlamande."

Frirum för nya behov

Som vi ser, återspeglas här ett missnöje. Men dessa ungdomar iscensätter sitt missnöje, inte genom ljudliga demonstrationer utan genom sin *livsform*. Den sistnämnda unga kvinnan klädde och sminkade sig som ett konstverk och var överlag mycket egensinnig när det gällde att etablera sig i vuxenvärlden och i yrkeslivet. Hon ville hitta sin egen väg. En annan av de intervjuade, en ung man, bodde i ett privat kollektiv utanför Stockholm. Han var en mycket engagerad fältbiolog och betecknade sig som stadsromantiker, men såg ingen motsättning i det.

Med de exempel jag valt vill jag visa att intresset för staden är förankrat bland olika kategorier ungdomar. Sin olikhet till trots förenas de dock av ett och samma behov. Rent generellt vill jag kalla det för ett behov av *frirum för individuell expansion*, och ett sådant frirum vill ungdomarna se i storstadens mångfald av kulturella uttryck.

Även om det benämns *individuell expansion*, är det alltsomoftast frågan om att pröva en ny roll, en annan identitet inom det redan existerande. Det är egentligen bara inom ungdomskulturens ram som gränserna för det vedertagna kan överskridas och nyskapande äga rum. I detta identitetslaboratorium som ungdomskulturen av idag är äger ställningstaganden till de vuxnas värderingar rum. Dessa ställningstaganden borde tas till vara av de vuxna.

Ungdomskulturens egen idé- och stilproduktion är färgstark och expressiv. Den är scenisk och därför utpräglat kommunikativ till sin karaktär, och på så vis är den ett barn av sin tid såväl som en tidsandans uttolkare. Själv har jag riktat mitt intresse på just uttolkningarna.

Vilka budskap har de? I vilken form presenteras budskapen? För som vi kommer att se är även formen laddad med utsägelsekraft.

Att min uppmärksamhet riktats mot formen och formens symbolik har sin orsak i att jag vill ta vara på nya forskningsrön om ungdomar och ungdomskultur. Denna forskning av engelskt och västtyskt ursprung bemödar sig om att tolka den stil som de olika ungdomskulturella grupperingarna har utvecklat och

som de är i färd med att utveckla. Denna stil betraktas som ett språk, som ett kommunikationsmedel (Fornäs m fl 1984, Hebdige 1983).

Forskarna har även funnit att 70- och 80-talens generation ungdomar uppvisar en helt ny behovsdisposition.

Teorins upphovsman, Thomas Ziehe, menar på basis av freudiansk och psykoanalytisk teori att den sk narcissistiska behovsdispositionen har sitt upphov i förändrade betingelser för psykosexuell mognad.

Detta vill han sätta i samband med den pågående urholkningen av borgerliga värden betingade av strukturomvandlingar i samhället. Helt kort ter sig förloppet av den psykosexuella mognadsprocessen så här: Under barnets tidigaste utvecklingsperiod, den primärnarcissistiska fasen, upplever barnet sig självt och modern som varande ett. Under "normala" förhållanden äger så småningom en avveckling av denna primärnarcissistiska självuppfattning rum, och en jag-utveckling enligt den klassiska borgerliga socialisationsmodellen kommer till stånd.

Men förutsättningarna för att upprätthålla en sådan modell finns inte längre, hävdar Ziehe. Detta bäddar för en utveckling av en ny behovsstruktur där bl a en längtan till den paradisiska känslan av sammansmältning gör sig gällande, och denna är parad med en orealistisk självuppfattning.

(Det skall påpekas att narcissismen hos Ziehe inte är en egenskap utan ett metapsykologiskt begrepp. Det omfattar de inre laddningsprocesserna. "Det rör sig alltså egentligen om en dynamisk modell som karakteriseras av energiförskjutningar och laddningen av omedvetna förväntansstrukturer och behov".) En person med denna behovsstruktur är således en person som kan karakteriseras som jag-svag och därför i behov av förstärkningar utanför henne själv. Det kan vara *människor, ting, situationer*, i syfte att positivt förstärka ett jag-ideal.

Om vi vill applicera Ziehes teorier på verkligheten får vi gå tillbaka till ungdomskulturen där detta beroende av jagförstärkning blir synlig och tydlig.

Inom musikforskningen med rockmusik som tema har forskarna t ex velat göra gällande att den kompenserar en brist på själv- och även livskänsla. Det är dels de "häftiga" multisensoriska upplevelserna, vilka förmår gripa tag i lyssnarna, dels texternas budskap om speglingsbehov som har föranlett forskarna att i rockmusiken se en ny behovsdisposition söka sitt uttryck (Fornäs 1982).

Ungdomarna själva talar om sin musikupplevelse just i gränsöverskridande termer, och för många har den helt enkelt en förlösande effekt. De blir ett med musiken, och de identifierar sig med texternas budskap. När de själva utövar musik får den gärna en ställning som motvikt till ett förstelnat och omoraliskt samhälle - "apparaten" - som det kallas. Med musikens hjälp kan man "överle-

va", som vissa ungdomar uttryckte det, men man kan också bli verklig för sig själv när man står på scen.

Ett yttrande av en av de ca 200 000 aktiva unga rockmusiksångare i vårt land kan ses som exempel på vad Ziehe menar: "Nu är det bara jag som gäller, min träning, min sång. Jag hinner inte ta hänsyn till andra." I detta citat friläggs ytterligare en sida i den nya behovsdispositionen, nämligen det som i denna teoribildning kallas för *lydnad endast inför sig själv*. En sådan hållning framträder tydligast hos de ungdomar som uppger sig lida av oro och ångest inför framtiden. Oron uppges bottna i bristande förtroende till de vuxnas förmåga att skapa ett tryggt samhälle. Samma person som ovan fortsatte:

"Men å andra sidan har jag en känsla av att folk börjar vakna igen efter allt som har gått fel. Men jag vet inte, jag väljer nog såna människor också. Det är vårt ansvar i min generation, att hindra katastrofen. De flesta vet det, att man måste komma ner på jorden igen. Jag tror, jag vill tro att det blir bättre, och jag tycker att vår generation är rätt häftig på det sättet, att man pratar mycket med varandra om vad som är viktigt, och man pratar mycket känslor och så där. Men det beror mycket på hur jag känner mig. När jag mår dåligt, då tror jag att allting går åt helvetet. Jag kan också känna lust ibland att sluta egotrippa och gå ut i världen och missionera, jobba med Amnesty. Men man måste ju själv må bra först. Jag är kliven."

En annan av de intervjuade, även han sysselsatt med musik, uttryckte det så här:

"Jag har lärt mig att aldrig sträva efter en viss framtid, utan jag utgår ifrån att det aldrig kan bli så bra som jag har det just nu. Jag blir nästan frustrerad av att jag inte kan leva i framtiden, eftersom jag inte kan bestämma någonting. Jag får bryderier när jag sen måste ändra på det, när det dyker upp någonting annat... Jag kommer aldrig att kunna planera för en framtid som jag inte vet någonting om, men jag strävar efter att alltid vara lyhörd i förhållanden och gentemot det jag gör inom musiken... Men så har jag alltid gjort, *alltid lyssnat på mig själv, vad jag vill göra*. Jag önskar bibehålla den spontaniteten vilket kommer att gynna min kärlek till musiken och till livet. Och till det behöver man kamrater som stödjer en i det. Jag har två, en kille och en tjej, ja, och en till också. Det gäller också mitt framtida boende. Redan nu samlar jag gärna folk omkring mig. Men jag vill inte tala om det som ett kollektivt boende. Jag tål bara att bo tillsammans med folk som är självständiga. Jag blir frustrerad när jag är tillsammans med folk som hänger på mig."

Den här hållningen av lydnad inför sig själv återkommer i många olika varianter oavsett social bakgrund.

På basis av den forskning jag utfört anser jag denna hållning vara ett tecken på *kulturell hemlöshet*. Det är en upplevelse och erfarenhet av bristande sociala förankringar och av en pågående urholkning av meningssammanhang på det privata och samhällsliga planet.

Mest medvetna och nyanserade i sina formuleringar är som väntat medelklassungdomarna. Det är också de som i intervjumaterialet framstår som mest drabbade av den kulturella hemlöshetens effekter på det privata planet. Det är i denna samhällsklass som man är mest benägen att pröva de nya vida ramarna för ett liv befriat från kulturell tradition.

Således berättade dessa ungdomar om en uppväxt i skuggan av föräldrarnas experiment i självförverkligande. Dessa experiment tycks alltsomoftast ha resulterat i en hög omsättning av helt nya livsramar, dvs nya familjesammansättningar, nya bostäder, oftast även nya skolor, nya kamrater.

Ungdomarna kan av denna anledning sägas vara vana vid ständiga scenbyggen. Men de var också erfarna i att själva scenbygget bara är en kuliss, och att pjäsens kvalitet avgörs av aktörerna själva. För dessa ungdomar var det en fråga om medvetenhet och nytänkande.

De talade i dessa sammanhang om det förakt för icke kvantifierbara värden som grundläggs redan i skolan:

"Många tycker faktiskt att det är piss och pest och tråkigt i skolan, och så går de ut med den hållningen. Skolan försummar att lära ut att det gäller att inse att man måste skapa livet själv, ge livet ett innehåll, och det kan man bara när man har kunskaper för att ge livet innehåll, inte bara teoretiska utan också praktiska och mänskliga. Men idag räknas nog mest de teoretiska kunskaperna."

Medelklassungdomarna i min undersökning visar många gånger prov på en eftertänksamhet som överstiger de vuxnas som de var omgivna av, och det är av den anledningen deras egna scenbyggen och sceniska framträdanden är värda speciell uppmärksamhet.

Analogin med teatervärlden är i och för sig inget nytt när det gäller att beskriva människors ageranden. Allt sedan Erwin Goffman i sin bok *The Presentation of Self in Everyday Life* från 50-talet, utpekar oss alla som ytterst förfarna i rollspel på samhällets estrad har samhällsforskningen av socialpsykologisk typ blivit rikare. Men även andra discipliner kan vinna på det. Inom arkitekturforskningen t ex, kan ett studium av det dynamiska samspelet mellan människa och miljö ge underlag för en arkitekturteori som passar nutidsmänniskan (Jmf Werne 1987).

Detta samspel har många aspekter och är underkastat ständiga förändringar, beroende på tidsandan och människors medvetenhetsgrad.

Iscensättning av en brådmogen urbanitet

Låt oss byta scen, historisk den här gången och gå tillbaka i tiden till ett skede då människorna på liknande sätt som nu upplevde sig som befriade från invanda roller och befriade från platsen.

Låt oss se på en brytningsperiod karakteriserad av social rörlighet och full av motstridiga känslor inför en samhällelig omvälvning som tvingade fram nya förhållningssätt. En speciell fysisk och social miljö blev i detta skede centrum för samhällsförnyelsen och fick fungera som laboratorium i det stora experimentet att få fram en ny överindividuell ordning.

Jämförelsen gäller den franska bourgeoisin under régencen och rokokons epok. "Lösta ur sin forna kollektivitet framträdde människorna som aktörer som söker sina roller", skriver socialpsykologen Johan Asplund i sin bok *Tid, rum, individ och kollektiv*. De kom till *staden*, till Paris, som vid denna tid var som "ett gigantiskt aldrig avslutat samtal". På stadens ca 300 caféer (fördelade på ca 1/2 miljon invånare), utprovades och utformades en ny etikett och nya konventioner. Människorna uppträdde både civiliserat och otyglat.

På caféerna t ex upprätthölls inga rangskillnader. Reglerna kunde föreskriva att man inte fick spotta på väggarna eller slåss i närheten av fönstren, men de tillät vem som helst tilltala vem som helst, att falla in i vilken som helst konversation. Det var dålig stil att ens antydningssvis beröra en konversationspartners sociala bakgrund och privata omständigheter. Alla hade rätt att tala, och man höll gärna långa anföranden, blomstrande och bombastiska. Också en typ av betygsättning förekom på caféerna. Rätt vad det var kunde någon gäst få en ingivelse, påkalla uppmärksamheten och hålla ett vidlyftigt anförande varefter han antingen blev utbuad eller avkrävd ett *da capo*. Ingen frågade: Vem är du? Vad lever du på? Varifrån kommer du? Vart går du? Man var främlingar för varandra och behandlade varandra som främlingar, även om man händelsevis råkade känna varandra.

Och det är just frånvaron av förpliktelser och detta odlade av anonymiteten som främjade ett fritt, öppet och livligt umgänge, framhåller en annan forskare (Sennet 1978) och tycks mena att ett klimat av anonymitet är nödvändigt för att ge andrum och rum för experiment under intensiva förnyelseskeden.

I halvmiljonstaden Paris tycktes vid denna tid hela stadsrummet ha fungerat som en scen för människors strävanden att finna en ny plattform för sin existens. Bland befolkningen fanns en mängd främlingar och nykomlingar som medvetet utnyttjade den gamla ordningens upplösning. Vem som helst kunde vid 1700-talets mitt uppträda i olika roller. Klädseln blev dekorativ och hjälpte till att låtsas att man var den eller den. Man spelade sin roll, man agerade på gatan precis som på teatern. Och det måste ha varit första gången som människor i större skala fick möjlighet att göra karriär utan andra egentliga kvalifikationer än

en svårdefinierbar förslagenhet och finess, menar Johan Asplund. Först nu blir folks utseende verkligt betydelsefullt, expressivt i sig. Folk blir tilldragande och frånstötande, vackra och mindre vackra. Från och med nu är man i högre eller lägre grad utrustad med en personlig utstrålning vilken är alldeles tom.

Rokokomänniskans upptagenhet med att göra intryck bottnade under den här epoken också i en social ängslighet. Det gällde ju för alla dessa lyckosökare från provinsen att lära sig behärska manipulationens språk. Och var skulle man bättre kunna iaktta och pröva sig fram om inte i offentlighetens miljöer, på stadens caféer, på gatorna och överallt där människor möts i syfte att se och att bli sedda? Detta beteende av "trial and error" har också betecknats bl a av Asplund i nämnda bok, som karaktéristiskt för en *brådmogen urbanitet*. En brådmogen urbanitet kännetecknas av social och moralisk desorientering, ett tillstånd som dock kan skylas över med en konstruerad uppsättning av normer och regler. På grund av att det är en ytlig konstruktion kan den lätt bytas ut och ersättas med en annan, lika tillfällig sådan.

Så långt kommen i funderingarna tränger sig några kommentarer från mitt intervjumaterial i förgrunden. Beskrivningen gäller 80-talets Stockholm:

En ung man, inflyttad från Gotland, berättade:

"Det är svårt att hitta ett ställe i den här stan där det inte finns ett himla liv, en lugn pub t ex. Överallt är det uppdelat dessutom i olika kategorier och ingen kategori passar mig personligen. Ta Hardrock Café, det är ett ställe där man anstränger sig för att göra det så otrivsamt som möjligt. Det ska vara stimmigt och rörigt om det ska vara ballt tydligen. Det ska vara New York- och Londonköret, och det ska vara tufft och trendigt. Ställena tvingar på en en viss image som nyrik eller bohem för att bli accepterad. Till det kommer alla bestämmelser och regler vad man får ta och vad som går för sig. Och så alla märkliga åldersgränser - som 27 år på ett ställe! Det är ju bara till för att begränsa ytterligare. Somliga ställen är tydligen också endast intresserade av penningstarka kunder. På så vis blir man ju hemlös i stan. Man kan inte längre gå ut och vara sig själv. Man måste spela en roll."

Nattklubbsdrottningen Alexandra Charles ser dock redan en ny trend som vrider klockan tillbaka igen. I den redan nämnda tidskriften *Clic* spår hon hur utelivet blir framöver. "Mindre musik, mindre ljus och ljud. Istället är människorna det centrala och det viktigaste. Det känns för mig väldigt skönt..." Så långt en röst från innekretsarna.

Det finns emellertid en annan grupp unga storstadsbor. Dessa skulle jag gärna vilja utnämna till de fullfjädrade storstadsmänniskorna. De avviker från mängden och de är få. De kan betecknas som det urbaniserade samhällets

gycklare vilka vågar peka finger och säga vad alla vet, nämligen att alla kläder är kejsarens nya kläder.

Jag talar om punkarna. De leker med urban rekvisita i avslöjande syfte. De blandar fräckt tillbehör ur den borgerliga garderoben med sådan som hör hemma i den undre världen och de nonchalerar alla regler om god smak, etikett och konvention.

Punkarna är inga aktörer som söker sina roller. De är aktörer som *leker* med de roller som det urbaniserade samhället erbjuder. Självfallet kan även punkarna betraktas som en del i *experimentet att bli hemmastadd i det urbaniserade samhället*.

Om punkarna i likhet med andra färgstarka grupperingar inom ungdomskulturen kan sägas fylla en funktion så är det den följande: att provocera till eftertanke. Punkens hemhörighet i både arbetarklass- och konstskolemiljö gör den till en typiskt urban produkt. Med denna sociokulturella koexistens, förenad i samma stil, framstår punken som aktuell/realistisk men också som en inspirerande samhällstolkare, helt i motsats till t ex skinheadsens fåfänga orientering bakåt. Det ligger ingen framtid i att damma av vissa ideal ur proletärkulturen såsom skinheadsens när de uppträder råbarkat manligt och när de efterlyser ett förlorat kulturellt territorium.

Jag vill använda begreppet kulturellt territorium även framöver i en dubbel betydelse, nämligen som ett *fysiskt* rum, eller en fysisk miljö, *och* som ett *sociokulturellt rum* för att belysa en klassbetingad olikhet i förhållande till det offentliga rummet, i synnerhet stadsmiljön.

Denna olikhet kan ha betydelse för utvecklingen av det urbana experimentet vi alla är inbegripna i.

I mitt intervjumaterial finns även företrädare för en stadsfientlighet som emellertid är mycket sammansatt. Det är framförallt ungdomar med arbetarklassbakgrund som beskriver staden så som följande ung man på 19 år, verksam som slakteriarbetare:

"Stan? Ja, där har man dragit runt när man var så där 13, 14, 15 bast.

Supit sig full och skränat. Men det har man ju kommit över för länge sen.

Nu har man lugnat ner sig och tänker satsa på nåt..."

För honom innebar det att bygga sig själv en villa utanför stan i grön villamiljö av den "bättre sorten".

I mitt material har jag sett att liksom för denne 19-åring fungerade staden, liksom för många ungdomar, helt tydligt som brytningspunkt mellan barndom och vuxenliv. Genom att "dra runt i stan" under några år hade man således avlagt sitt mandomsprov. Det verkar som om ett osynligt kulturellt mönster endast kortvarigt - nämligen under några ungdomsår - har satts ur spel för att sedan åter träda i funktion.

Främlingskap inför det offentliga rummet

Intressant nog är detta kulturella mönster - här karakteriserat av främlingskap inför det offentliga rummet - ett relativt nytt fenomen. För Sveriges del kan det länkas till tiden för folkhemsbygget då det skulle beredas rum för arbetarklassen i folkhemmet. Detta skedde dock i avgörande grad enligt ideal som är hemmahörande i den borgerliga kulturen. Dit hör t ex en sträng åtskillnad av funktioner och av privat och offentligt.

Genom att inpränta den nya ordningen via en tingens ordning, dvs en nygestaltning av vardagen som sträckte sig från arkitekturen till inredningen i kökslådorna blev den så småningom förankrad i folkhemmet och i människors föreställningsvärld.

Den nya ordningen omfattades även mentalt av alla dem som såg på inbjudan in i folkhemmet som ett moraliskt avancemang. Den kopplingen var ju för övrigt tydligt uttalad (Frykman och Löfgren 1985). Ivar Lo-Johansson förmedlar tidens anda så här:

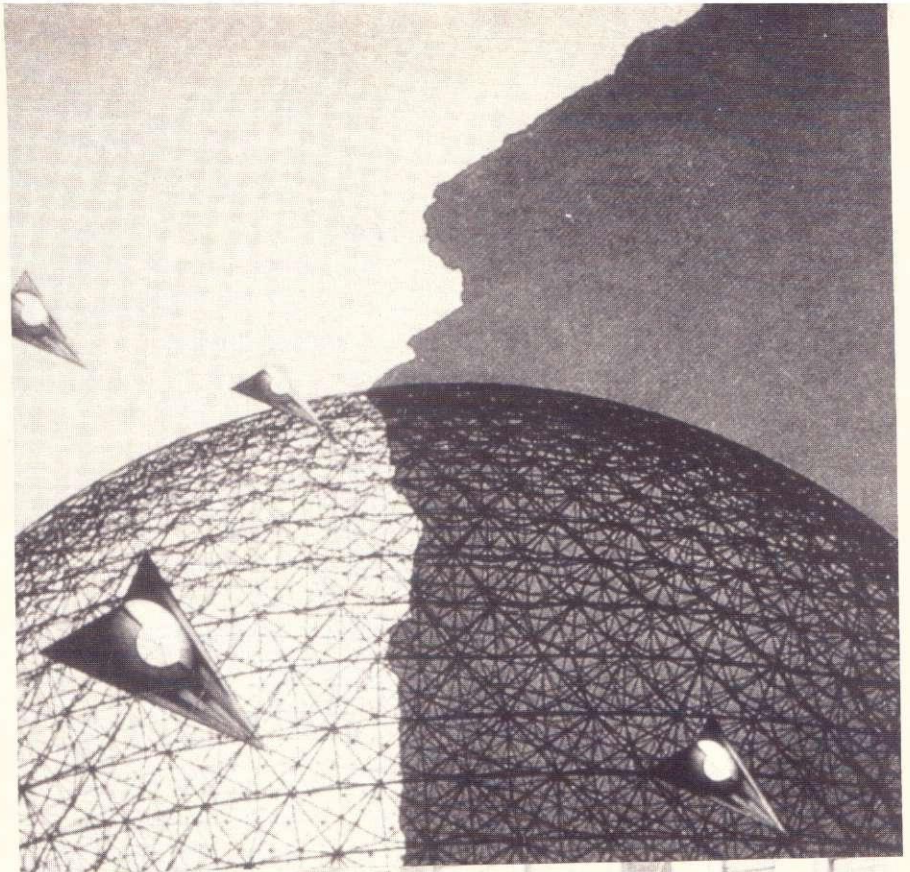
"Jag gick och drev längs huvudgatan till den stora Stockholmsutställningen 1930. Det var sommar och dirrande hett. Det nya decenniets sol sken på min hjässa. En helt ny stad av stål, glas och betong var rest på slätten där det förut varit ett tomrum. Hus, restauranger och musikläktare liknade fåglar som lyfte med stela vingar. Runt om i massan talades det om den nya arkitekturen som skulle föda den nya livskänslan. Ett dörrhandtag, ett perspektivfönster, en saklig möbel skulle på kort tid påverka den familj som bodde i huset så att dess känslor och tankar blev öppna och genomskinligt klara."

I detta strängt designade kultur- och samhällsbygge fanns inte längre rum för sirlig eller loj samvaro av det slag som man praktiserat den i de borgerliga salongerna respektive på förstukvisten i arbetarnas kvarter. Det röjdes i förlegade kulturmönster likaväl som i stadens kåkbebyggelse.

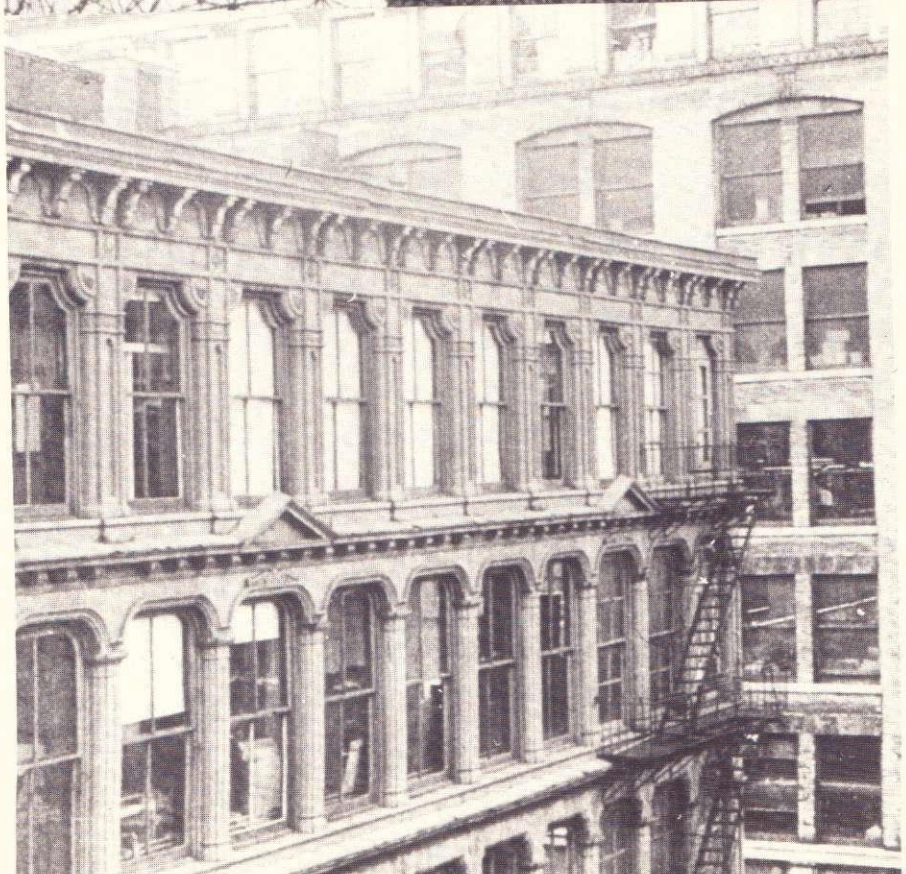
Stadens gator, en gång de "farliga" arbetarnas tillhåll, blev finrum. "Avenyn var så fin så en våga knappt dra en dragkärra där en gång", berättade en gammal landalabo.

Det då grundlagda främlingskapet inför det offentliga rummet kan sägas fortleva än idag, och det kan lägga sig som ett filter på utvecklandet av en känsla för staden och urbant liv.

När staden till synes helt plötsligt blir attraktiv igen även som uterum, måste det ses som en reaktion mot den urbaniseringsprocess som kom att beröra alla nivåer i samhällslivet, och det är en process som rymmer en paradox.

1

2

Alla urbaniseringssträvandena till trots har man i denna process förbisett det *stadsmässiga*. Det innebär att vi har fått ett högt urbaniserat samhälle där själva staden håller på att förlora sin historiska funktion av att föra samman och samla, om det nu rör sig om idéer, ting eller människor, att vara mötesplats och om-sättningsplats, att vara forum och refug (Lefebvre 1970).

Urbanisering så som den har tolkats och praktiserats i vårt land, men även annorstädes, har inneburit motsatsen, nämligen en fragmentering av funktioner, även omnämnt som zoner, och en urholkning av meningssammanhang.

Detta har skett i en rationell anda som jag i enlighet med Lefebvre vill kalla för den *inskränkta rationalitetens* modell och dess kulmen (?) fick vi bevittna i 60- och 70-talens rivningsraseri då hela stadskärnor raderades ut och där ingen i samhällsstyrande position iddes bry sig om sådana "mossigheter" som historisk kontinuitet, symbolvärden mm.

Men det är just sådana frågor som ställs igen. Det är sådana frågor som är del av det offentliga samtalet på stadens estrad lite varstans i Europa. Under mina besök i kontinentala storstäder kunde jag ta del av hur en ny medvetenhet omkring hemhörighet börjar växa fram. Den kom t ex mycket tydligt till uttryck i följande text vilken var tema för årets påkostade väggalmanacka (bild 1) - en present till kunderna från en västtysk bygg- och bosparkassa:

"Begreppet *genius loci* hör hemma i den romerska antiken. Bakom den finns föreställningen att natur, arkitektur och mänskligt liv tillsammans bildar en unik ny organism. Varje by, varje stad med sina kullar, träd och människor är som en personlighet. Varje ort är också någons hem där längtan, hoppet och minnena skiktats på varandra och gett den sin speciella atmosfär.

I Troja, Karthago och Trier är dessa skikt synliga som materia och meningsbärare för vår kulturella existens. Själva är vi inbegripna i en traditionell process som innebär att ta över, föra vidare och tänka över. Den här almanackans blad visar på nya tänkbara relationer mellan tid och rum just för att öppna rum att tänka med och tänka i. Genom att avkänna olika möjligheter ger sig en *genius loci* till känna."

Samtidigt ägde redan en form av nyorientering rum på ett mycket *konkret* sätt, just i en anda av att ta över och tolka på nytt.

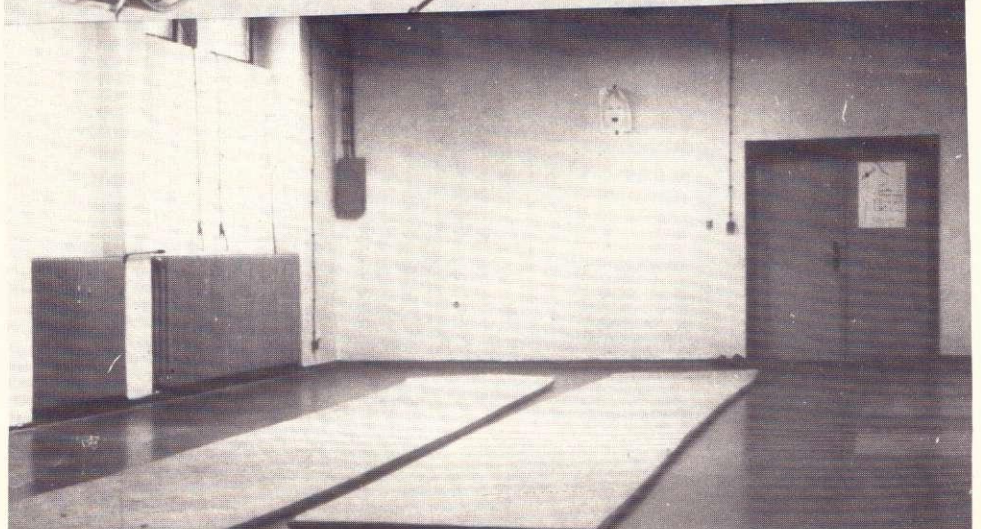
Vad jag fick se var att ungdomar lite varstans i Europa letar upp gammal bebyggelse vilken laddas med ett nytt innehåll och med nytt liv, ofta i ett försök att spränga gränserna för det vedertagna. Man vill skapa rum för egna tolkningar. Inspirationen hämtas många gånger ur s k kultfilmer där miljöerna spelar stor roll. När en fabrik förvandlas till boenderum som i filmen *Diva*, skapas samtidigt ett symboliskt frirum för utvecklandet av en alternativ produktionsmoral, nämligen en sådan som är ämnad att skänka högsta njutning (bild 2 och 3).

3

4

5

I dessa egenhändigt skapade miljöer ägnar man sig således åt totala upplevelser i musik och olika former av "kroppskultur" (bild 4 och 5).

Men även den *andliga* dimensionen är med. De nuvarande ägarna av ett f d tullhus mellan Köln och Düsseldorf (bild ovan) berättade om sitt husförvärv. "En gång under Napoleons tid, bytte resenären hästar här och hämtade nya krafter. Idag återhämtar vi oss andligen på samma plats." Med detta antyds att möjligheterna att upptäcka nya tänkbara relationer mellan tid och rum just för att öppna rum att tänka med och tänka i inte är uttömda. Genom att avkänna olika möjligheter ger sig en *genius loci* till känna.

Kanske kan dessa ungdomar med sina försök att avkänna olika möjligheter visa vägen till en ny hemhörighet på gammal kulturell mark. Kanske kan de lära oss att bli hemmastadda i staden.

Karla Werner

Referenser

Asplund, Johan, 1983. *Tid, rum, individ och kollektiv*. Liber. Stockholm.

Fornäs, Johan, 1982. *Rockmusiken kraft*. Krut, nr 26. Fornäs, Johan m fl 1984. *Ungdomskultur: Identitet och motstånd*. En antologi redigerad av Johan Fornäs, Ulf Lindberg, Uve Sernhede. Akademitratur. Stockholm.

Frykman, Jonas och Löfgren, Orvar 1985. *Moderna tider: vision och vardag i folkhemmet*. Liber. Lund.

Goffman, Erwing, 1959. *The Presentation of Self in Everyday Life*. Doubleday & Co. New York.

Hebdige, Dick, 1983. *Subculture. The Meaning of Style*. Methuen & Co. New York.

Lefebvre, Henri, 1970. *La révolution urbaine*. Édition Gallimard. Paris.

Sennet, Richard, 1978. *The Fall of Public Man*. Vintage. New York.

Werne, Finn, 1987. *Den osynliga arkitekturen*. Vinga press. Lund.

Werner, Karla, 1988. *Mer än tak över huvudet. Storstadsungdomar om boendet*. Byggnadsnadsrådet. Stockholm.

Ziehe, Thomas, 1975. *Pubertät und Narzissmus*. Europäische Verlagsanstalt. Frankfurt am Main.